

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-22>

УДК 338.432:330.131.7:338.439.66

ЩОДО ОЦІНКИ РИЗИКІВ АГРОБІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ESG-СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

REGARDING AGRIBUSINESS RISKS ASSESSMENT IN THE CONTEXT ESG DEVELOPMENT STRATEGIES

Мірзоєва Тетяна Володимирівна

доктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0034-6138>

Герасимчук Наталія Андріївна

доктор економічних наук, професор,
Полтавський державний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5302-8320>

Mirzoieva Tetiana

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Gerasymchuk Natalya

Poltava State Agrarian University

У статті розкрито сутність і актуальність ESG-стратегії. Акцентовано, що: в контексті першої її складової важливою є оцінка ризиків землекористування; важливим інструментом для запобігання втрат у сільському господарстві є оцінка ризиків погодних явищ; постійного контролю вимагають ризики зменшення родючості ґрунтів і зменшення біорізноманіття, а також екологічні ризики. Обґрунтовано, що агровиробникам варто вже зараз, оцінивши соціальні ризики для свого бізнесу, розробляти шляхи їх мінімізації у відповідності з принципами й критеріями ESG-стратегії. У контексті останнього компоненту ESG-стратегії обґрунтовано, що саме поєднання оцінки фінансових ризиків і управління ними з принципами ESG-стратегії є однією з умов отримання переваг у бізнесі. У результаті дослідження виявили й обґрунтували існуючий взаємозв'язок між оцінкою ризиків і подальшим управлінням ними в агробізнесі з принципами ESG-стратегії. Наголошено, що оцінка ризиків, яка співвідноситься з принципами ESG-стратегії, в кінцевому результаті працює на мінімізацію ризиків, сприяє залученню сталого фінансування та, відповідно, ефективному розвитку бізнесу.

Ключові слова: оцінка ризиків, агробізнес, ESG-стратегія, мінімізація ризиків, сталий розвиток, природно-кліматичні ризики, фінансові ризики, соціальні ризики.

The article reveals the essence of ESG-principles, the relevance of which has been constantly increasing in recent decades all over the world, and ESG-strategy, which involves the efforts of agribusiness representatives in the direction of sustainable development. It was emphasized that: in the context of the first component of the ESG (environmental) strategy, it is important to assess the risks of land use – the results of such an assessment and monitoring can potentially simplify the compliance of agricultural producers with the requirements of environmental safety and be useful in the development of a strategy of production activities taking into account the principles of ESG; an important tool in modern economic conditions to prevent losses in agriculture is the risk assessment of weather phenomena, which is also taken into account when determining the level of achievement of the Sustainable Development Goals on a global scale; constant control is required by the risks of reducing soil fertility and reducing biodiversity, the level of which has increased catastrophically in Ukraine in recent decades, as well as environmental risks. It is justified that agricultural producers should already now, after assessing social risks for their business, develop ways to minimize them in accordance with the principles and criteria of the ESG strategy. In the context of the last component of the ESG strategy – governance («corporate management»), it is substantiated that the combination of financial risk assessment and their management with the principles of the ESG strategy in today's conditions is one of the conditions for obtaining advantages and can lead an agrarian enterprise to success. Examples of the functioning of agricultural producers in Ukraine in accordance with the principles of the ESG strategy are given. As a result of the study, the existing relationship between risk assessment and their further management in agribusiness with the principles of ESG strategy was identified and substantiated. It is emphasized

that the risk assessment, which correlates with the principles of the ESG strategy, ultimately works to minimize risks (environmental, social, investment, financial, etc.), contributes to attracting sustainable financing and, accordingly, effective business development.

Key words: risk assessment, agribusiness, ESG strategy, risk minimization, sustainable development, natural and climatic risks, financial risks, social risks.

Постановка проблеми. Накопичений досвід господарювання в аграрній сфері, яка завжди була однією з найбільш ризикованих, дозволяє констатувати беззаперечний факт – оцінка ризиків є передумовою ефективної їх мінімізації, а її результати – складовою стратегічних планів. Власне через це вона й привертає увагу як науковців, так і практиків. Нині, коли чи не найбільшою загрозою для аграріїв усього світу є зміни клімату, вміння передбачати, оцінювати ризики та управляти ними є передумовами прибуткового бізнесу для сільськогосподарського товаровиробника. Українські аграрії до того ж у 2022–2023 рр. зіткнулися з ризиками воєнного стану, наслідки яких, ймовірно, будуть відчутними ще тривалий час. Тому для українських сільськогосподарських товаровиробників актуальною як ніколи є своєчасна й дієва оцінка і переоцінка можливих ризиків господарської діяльності. Як свідчить практичний досвід, це завжди було досить непросто, а нині це особливо складно. Зокрема, для тих українських агровиробників, які ведуть активну діяльність із залучення фінансування й просування своєї продукції на міжнародних ринках, на яких в умовах сьогодення значну увагу приділяють принципам ESG. У сучасному світі відповідність аграрного підприємства принципам і критеріям ESG враховують інвестори й фінансові інститути в разі прийняття рішень про інвестиції і кредитування, а також контрагенти й постачальники в рамках комерційної діяльності. Відповідно, агровиробник у сучасних умовах господарювання, плануючи свою діяльність, має як оцінити можливі ризики, так і співвіднести їх і методи управління ними з засадами сталого розвитку. Якщо великі агрокомпанії в Україні вже працюють у цьому напрямку, то дрібні й середні виробники тільки виходять на цей шлях. Багато хто в середовищі українських аграріїв, зокрема представників дрібного, малого й середнього бізнесу, ще не володіє інформацією щодо того, що таке ESG й чому це актуально, мало хто з керівників підприємств може розшифрувати цю аббревіатуру й більшість не знає про цілі сталого розвитку. Лише одиниці розуміють, що це означає на практиці, тоді як умови сьогодення, зокрема

рух у напрямку ЄС, вимагають переорієнтації на нові засади господарювання й оцінювання ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Що стосується питання оцінки ризиків агробізнесу, то варто зазначити, що в наукових колах йому приділяється достатньо уваги в різних контекстах. Так, Мартинова Л. В. [7] дослідила підходи до комплексного оцінювання ризиків у розрізі господарської діяльності підприємств зернопродуктового підкомплексу аграрного сектору та обґрунтувала ключові індикатори оцінки ризику для них; Мельничук О. О. [8] проаналізував методичні підходи до оцінки фінансового ризику аграрних підприємств і представив експрес-аналіз фінансових ризиків на прикладі ПАТ «Миронівський хлібопродукт» на основі даних фінансової звітності; Рудич О. О. [12] акцентує увагу на тому, що при оцінці ризику господарств аграрного сектору намагаються насамперед встановити ймовірність втрат, тобто ймовірність небажаного результату; Тарельник Н. В. [15] досліджує оцінку аграрних ризиків у страхових компаніях і пропонує методичні рекомендації щодо оцінки ризиків на базі міжнародного стандарту; науковці Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В. і Яснолоб І. О. [2] розробили концепцію методики оцінювання ймовірності банкрутства підприємств аграрного сектору, в якій враховані неформалізовані чинники; Горго І. О. представив дослідження щодо оцінки ризиків аграрних підприємств лісостепової зони України [1], тощо. Також є напрацювання, в яких прослідковується взаємозв'язок між оцінкою ризиків аграрного виробництва й засадами сталого розвитку. Зокрема, Кузьменко О. Б. [5], презентуючи результати дослідження щодо оцінки ризиків землекористування аграрних підприємств, наголошує, що ризики землекористування мають дві складові: екологічну та економічну; Русак О. П. і Паламарчук Т. М. [13] спрямовують наукові пошуки на виявлення й обґрунтування теоретичних і методологічних засад процесу ідентифікації ризиків аграрних підприємств в умовах сталого розвитку як одного з напрямів відродження галузі. Разом із тим, із урахуванням змінних умов сього-

дення, подальших наукових пошуків потребує питання взаємозв'язку оцінки ризиків агробізнесу з актуальною нині у світі ESG-стратегією розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою даного дослідження є висвітлити взаємозв'язок між оцінкою ризиків агробізнесу і принципами ESG-стратегії та обґрунтувати необхідність його врахування українськими агровиробниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, зазначимо, що актуальність ESG-принципів в останні десятиліття постійно зростає в усьому світі, а ESG-стратегія (англ. environmental, social, governance – «довкілля», «соціальна сфера», «корпоративне управління») буквально означає зусилля підприємства в розрізі кожного з цих напрямків заради сталого розвитку [17]. І саме тут вбачаємо прямий взаємозв'язок із оцінкою ризиків агробізнесу. По-перше, діяльність того чи іншого аграрного підприємства як спричиняє ризики для довкілля, так і залежить від природно-кліматичних ризиків. Приміром, за оцінками експертів тільки українські аграрії за останні 20 років втратили доходів від сільськогосподарського виробництва на 2 млрд дол. США або 12% річного ВВП через негативні дії змін клімату, тобто внаслідок дії природно-кліматичних ризиків [4]. По-друге, агровиробництво зумовлює ризики для соціальної сфери сільських територій і одночасно може зазнати впливу соціальних ризиків. Що стосується останнього аспекту ESG-стратегії, то тут мова йде про управлінські принципи, які стосуються якості управління компаніями та від яких прямо залежить рівень фінансових і інвестиційних ризиків. До того ж, варто відмітити, що найбільші фінансові інститути у світі нині дотримуються позиції, що кліматичний ризик є інвестиційним ризиком [3], а ESG-стратегії мають на меті створити нові можливості для аграріїв отримати доступ до фінансування саме в умовах змін клімату. Реалії сьогодення свідчать, що через тиск інвесторів і банків аграріям, а також представникам інших видів бізнесу, не вигідно мати низький ESG-рейтинг. І одночасно жоден аграрій не зацікавлений працювати в умовах високого ризику – природно-кліматичного, соціального, фінансового, інвестиційного тощо.

Тому для аграрних підприємств України як ніколи доцільним є оцінювати ризики діяльності на перспективу та результати оцінки закладати в стратегію розвитку відповідно до принципів ESG.

В основному оцінка ризику передбачає ідентифікацію ризиків, дослідження основних видів ризику, аналіз чинників ризику, вибір методів управління ризиками, що спрямовані на їх мінімізацію. До найбільш популярних методів оцінювання ризиків у сучасних умовах господарювання відносять статистичні й аналітичні, метод експертних оцінок і метод аналогів, до якого вдаються, коли інші методи неможливі. В останньому випадку оцінювач аналізує базу даних подібних об'єктів, щоб відстежити характерні взаємозв'язки й спроектувати їх на об'єкт оцінки [11].

У контексті першої складової ESG-стратегії (environmental – «довкілля») важливою є, наприклад, оцінка ризиків землекористування, що передбачає постійний моніторинг земель – спостереження за станом земель із метою своєчасного виявлення змін, їх оцінки, відвернення й ліквідації наслідків негативних процесів – як на рівні держави, так і на рівні підприємства. Для цього потрібно на постійній основі збирати інформацію про стан сільськогосподарських угідь, накопичувати, обробляти її та аналізувати. Результати такої оцінки й моніторингу можуть спростити дотримання вимог екологічної безпеки та стати в нагоді при розробці стратегії виробничої діяльності з урахуванням принципів ESG. Важливим у цьому контексті є й агрохімічний паспорт поля чи земельної ділянки – документ, у якому містяться дані щодо агрохімічної характеристики ґрунтів, а також стану їх забруднення токсичними речовинами й радіонуклідами [16]. Наявність такого документу у виробника може стати додатковою перевагою й одним із інструментів мінімізації ризиків при залученні інвестицій або при просуванні на ринок органічної продукції.

Вагомою складовою у формуванні ESG-стратегії аграрного підприємства, на наш погляд, є й оцінка природно-кліматичних ризиків. В усі часи погода була й нині також є й одним із ключових чинників сільськогосподарського виробництва, й фактором ризику водночас. Очевидним фактом є система небезпека несприятливих або навіть екстремальних погодних явищ, яка істотно впливає на діяльність аграріїв. Тому системний моніторинг погодних змін і оцінка збитків унаслідок природних катастроф є інструментом для підвищення інформованості аграрія, формування політики сільськогосподарського підприємства щодо мінімізації природно-кліматичних ризиків і прийняття рішень, спрямованих на уникнення чи зменшення можливих

вtrat. Найбільш ефективним інструментом мінімізації природно-кліматичних ризиків і одночасно необхідною умовою сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, як свідчить досвід країн із розвиненим аграрним виробництвом, є агрострахування. За даними Міжнародної асоціації агрострахувальників (AIAG), у Канаді й США застраховані 85–90% площ, в Іспанії та Німеччині – 60–63%, у Франції – 55%, Китаї – близько 40% [6]. Разом із тим, субсидії в агрострахування в розвинутих країнах світу виступають необхідною складовою державної підтримки й інтегровані в її систему, що, на жаль, ймовірно, ще довго буде мрією для українських аграріїв.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу й на тому, що оцінка ризиків погодних явищ у сучасних умовах господарювання є важливим інструментом для запобігання втрат у сільському господарстві, а також береться до уваги при визначенні рівня досягнення Цілей сталого розвитку в глобальному масштабі. Наприклад, методологія ФАО щодо оцінки втрат від катастроф у сільському господарстві, рибальстві та лісовому господарстві включена до механізму звітності Цілей сталого розвитку й використовується для збору даних і відстеження прогресу в досягненні глобальних цілей щодо стійкості, включаючи показник С2 [9].

У свою чергу, якщо проводити паралель між оцінкою ризиків агробізнесу і ESG-стратегією, зокрема її складовою – governance («довкілля»), не можна оминати увагою ризики зменшення родючості ґрунтів і зменшення біорізноманіття, рівень яких в Україні в останні десятиліття катастрофічно зріс, а також екологічні ризики. Зростання рівня цих ризиків чинить негативний вплив як на діяльність аграрних підприємств, так і на довкілля. Фактично це замкнуте коло, оптимізація процесів у межах якого можлива тільки за умови переходу аграріїв на господарювання відповідно сталого розвитку. Наприклад, відповідність агровиробництва екологічним вимогам одночасно: позитивно сприятиме на довкілля й на господарську діяльність підприємства, так як екологічно чиста продукція завжди більш затребувана і вартісна на ринку; може бути розглянута потенційним інвестором як перевага.

Стикаються представники агробізнесу у своїй діяльності також і з ризиками соціальної сфери або соціальними, що визначають рівень розвитку сільських територій і трудового потенціалу, та кадровими ризиками. В умовах

воєнного стану їх рівень значно підвищився, так як більшість аграрних підприємств України відчули вплив не тільки таких знайомих донедавна соціальних факторів, як відтік кадрів за кордон, відсутність професійних кадрів і необхідність професійного навчання, а й зіткнулися з новими факторами – як то мобілізація, робота в окупації, безпека на підприємствах, високі ризики на виробництві, що пов'язані безпосередньо з бойовими діями, порушення психологічного стану працівників. Відтак, зважаючи на необхідність адаптації до нових умов господарювання, агровиробникам варто вже зараз, оцінивши соціальні ризики для свого бізнесу, розробляти шляхи їх мінімізації у відповідності з принципами й критеріями ESG-стратегії. Зокрема, соціальні принципи цієї стратегії демонструють ставлення підприємства до персоналу, постачальників, клієнтів, партнерів і споживачів. Для того, щоб відповідати сучасним стандартам, бізнесу варто працювати над якістю умов праці та інвестувати в соціальні проекти. Останнє особливо актуальне для України, зважаючи на те, що рівень розвитку сільських територій в останні десятиліття суттєво знизився.

Для українських аграріїв в умовах воєнного стану надзвичайно загрозливим і таким, який потребує оцінки й управління на постійній основі є також фінансовий ризик. Насамперед, фінансовий ризик у сільському господарстві характеризується високим рівнем «у зв'язку з тим, що сучасні аграрні підприємства достатньо капіталомісткі» [10]. Окрім того, значна частина основних засобів використовується впродовж року короткотерміново, вузькоспеціалізована й має великий строк окупності, при цьому потрібно залучати фінансові ресурси. Основними джерелами фінансового ризику виступають також цінові ризики, інфляція, зміни процентних і валютних курсів. У свою чергу, нестача обігових коштів і суттєве подорожчання логістики призводить до того, що українським агровиробникам доводиться більш активно користуватися функцією кредитування й залучення інвестицій, що теж спричиняє фінансові ризики. Здійснюючи оцінку фінансових ризиків, які може взяти на себе підприємство, й розробляючи методи їх мінімізації, доцільно керуватися, насамперед, профілем його фінансової діяльності, наявністю ресурсів для покриття можливих негативних наслідків ризиків, брати до уваги відносини з партнерами й споживачами, а також враховувати стратегію та її основні цілі. Перелічене співвідносимо з останнім компонентом

ESG-стратегії – governance («корпоративне управління») – саме поєднання управління фінансовими ризиками з принципами ESG-стратегії в умовах сьогодення є однією з умов отримання переваг і може привести аграрне підприємство до успіху.

За прогнозами, у сільськогосподарських товаровиробників уже в недалекому майбутньому не буде ніяких інших варіантів розвитку, крім переходу до «зеленого фінансування», за якого показники ESG будуть ключовими при прийнятті рішень фінансовими установами [4]. Варто відмітити, що приклади такої діяльності вже є в Україні – зокрема, ключові українські агрокомпанії «Кернел», МХП, «Астарта» декілька років поспіль інтегрують техніки органічного й низьковуглецевого землеробства у власні бізнес-моделі. Так, «Кернел» виявилася першою агрокомпанією в Україні, яка «провела глибинне опрацювання тематики кліматичного корпоративного управління в співпраці з ЄБРР. Серед іншого процес включав аналіз кліматичних сценаріїв, оцінку кліматичних ризиків і огляд низки конкретних

потенційних бізнес-можливостей, пов'язаних із низьковуглецевим розвитком» [14]. У свою чергу МХП упродовж останніх п'яти років впроваджує практики управління рослинними рештками й низьковуглецевого землеробства, оптимізуючи внесення мінеральних добрив і практикуючи їх локально-стрічкове внесення, а також розширюючи програму застосування органічних добрив і внесення мікробіологічних препаратів із метою поліпшення якості й фітосанітарного стану ґрунту. А компанія Астарта реалізує декілька пілотних проектів із міжнародними партнерами, що спрямовані на регенеративне сільське господарство, серед ключових елементів якого – різноманітна сівозміна, точне землеробство, скорочена обробка ґрунту і використання покривних культур. Усе в сукупності в кінцевому результаті працює на мінімізацію ризиків (довкілля, соціальних, інвестиційних, фінансових тощо), співвідноситься з принципами ESG-стратегії, сприяє залученню сталого фінансування та, відповідно, ефективному розвитку бізнесу (рис. 1).

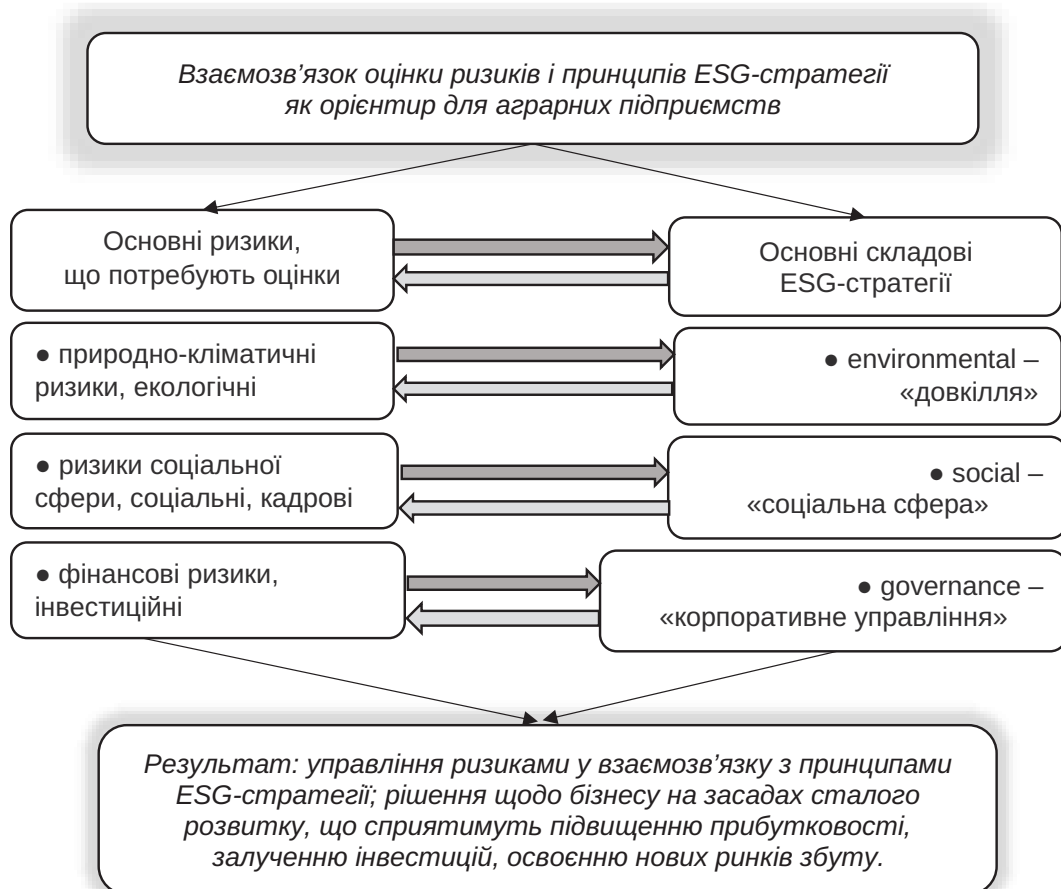

Рис. 1. Взаємозв'язок оцінки ризиків і принципів ESG-стратегії як орієнтир для аграрних підприємств

Джерело: розробка авторів

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило виявити та обґрунтувати існуючий взаємозв'язок між оцінкою ризиків і подальшим управлінням ними в агробізнесі з принципами ESG-стратегії, яка стає все більш популярною в усьому світі. Зокрема, обґрунтовано, що оцінка таких основних ризиків агробізнесу як природно-кліматичні, соціальні й фінансові співвідноситься з основними складовими ESG-стратегії – «довкілля», «соціальна сфера», «корпоративне управління», які передбачають зусилля агровиробників у розрізі кожного з цих напрямків заради сталого розвитку.

У сучасних реаліях, коли умови господарювання стрімко трансформуються, а рівень ризиків постійно зростає, представникам агробізнесу варто більш прискіпливо підходити до оцінки ризиків і її результати співвідносити з принципами ESG-стратегії, як і загальне керівництво бізнесом. Для українських агровиробників, які вимушено здійснюють свою діяльність в умовах воєнного

стану та, відповідно, відчувають брак ресурсів і порушення логістичних зв'язків, інтеграція в систему управління ризиками й загалом підприємством принципів і критеріїв ESG-стратегії може стати новим вектором розвитку. За цілеспрямованого, системного підходу до переорієнтації бізнесу й управління ризиками в результаті представники агробізнесу можуть розраховувати на налагодження ефективних комунікацій із вітчизняними й зарубіжними інвесторами, освоєння нових ринків збуту (зокрема, в розрізі органічної продукції і такої, що відповідає міжнародним стандартам щодо якості), підвищення прибутковості, мінімізацію можливих ризиків.

Зважаючи на те, що питання щодо необхідності запровадження ESG-стратегії є мало-знайоме для більшості українських аграріїв, подальші дослідження авторів будуть спрямовані на його поглиблене висвітлення й популяризацію з підкріпленням переконливими доказами зі світового досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горго І. О. Оцінка ризиків аграрних підприємств лісостепової зони України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* 2018. Вип. 290. С. 49–57.
2. Дорогань-Писаренко Л. О., Єгорова О. В., Яснолоб І. О. Особливості оцінки ймовірності банкрутства аграрних підприємств в Україні. *Гроші, фінанси і кредит.* 2022. Випуск 68. С. 223–231.
3. ESG-стратегії: з чого варто їх розпочати вже зараз. 2022. URL: <https://ecolog-ua.com/news/esg-strategy-i-z-chogo-var-to-yih-roz-pochaty-vzhe-zaraz>
4. Застосування ESG в агробізнесі – що важливо? URL: <https://business.diiia.gov.ua/esg-what-important>
5. Кузьменко О. Б. Оцінка ризиків землекористування аграрних підприємств. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки.* 2012. № 84. С. 318–322.
6. Ластівка, яка робить весну. Як програма «Метеозахист» від компанії «Сингента» повертає впевненість аграріям. 2019. URL: <https://landlord.ua/special-projects/iak-prohrama-meteozakhyst-povertaie-vpevnenist-ahrariiam>
7. Мартинова Л. В. Комплексна оцінка ризиків господарської діяльності підприємств зернопродуктового підкомплексу АПК. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2018. Випуск 18, частина 2. С. 79–85.
8. Мельничук О. О. Методичні підходи до оцінки фінансових ризиків аграрного сектору. *Економіка АПК.* 2021. Том 28, № 9. С. 102–112.
9. Оцінка ризиків погодних явищ є важливою для запобігання втрат у сільському господарстві, – Топчій. 2019. *Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт.* URL: <https://minagro.gov.ua/news/ocinka-rizikiv-pogodnih-yavishch-ye-vazhlivoyu-dlya-zapobigannya-vtrat-u-sil'skomu-gospodarstvi-topchij>
10. Петрова О. О. Чинники виникнення ризиків сільськогосподарського виробництва. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки.* 2013. № 83. С. 336–342.
11. Плотнікова М., Соболев А. Методичні підходи до оцінки ризиків в агробізнесі. 2020. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17362/1/Plotnikova%20103-105.pdf>
12. Рудич О. О. Теоретико-методичні підходи до оцінки ризиків сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт.* 2017. № 23. С. 39–44.
13. Русак О. П., Паламарчук Т. М. Ідентифікація ризиків в умовах забезпечення сталого розвитку аграрних підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2017. Випуск 12, частина 2. С. 103–106.

14. Таранець К., Зіменко С., Краснюк О. Врятувати аграрку. Щоб в український агробізнес ринули інвестори, необхідно створювати національний критерій сталого агровиробництва. Чотири кроки до цього від експертів ЕУ в Україні. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/chomu-ukraini-neobkhdniy-kriteriy-stalogo-agrovirobnitstva-06092023-15842>
15. Тарельник Н. В. Оцінка ризиків у структурі ризик-менеджменту страхових компаній аграрної сфери. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2015. Випуск 11, частина 4. С. 71–74.
16. Третьяк Р. Як оцінити ризики агробізнесу: агрохімічний паспорт. 2021. URL: <https://ecolog-ua.com/news/yak-ocinyty-ryzyku-agrobiznesu-agrohimichnyu-pasport>
17. Що таке ESG-принципи і чому компаніям важливо їх дотримуватися. 2022. URL: <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-esg-pryncyipy-i-chomu-kompaniyam-vazhlyvo-yih-dotrymuvatysya/>

REFERENCES:

1. Horho, I. O. (2018). Otsinka ryzykiv ahrarykh pidpriemstv lisostepovoi zony Ukrainy [Risk assessment of agricultural enterprises of the forest-steppe zone of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Seriiia : Ekonomika, ahraryni menedzhment, biznes*, 290, 49–57.
2. Dorohan-Pysarenko, L. O., Yehorova, O. V., Yasnolob, I. O. (2022). Osoblyvosti otsinky ymovirnosti bankrutstva ahrarykh pidpriemstv v Ukraini [Peculiarities of assessing the probability of bankruptcy of agricultural enterprises in Ukraine]. *Hroshi, finansy i kredyt*, 68, 223–231.
3. ESG-stratehii: z choho varto yikh rozpochaty vzhe zaraz [ESG strategies: where to start them now]. (2022). Retrieved from <https://ecolog-ua.com/news/esg-strategyi-z-chogo-var-to-yih-rozpochaty-vzhe-zaraz>
4. Zastosuvannya ESG v ahrobiznesi – shcho vazhlyvo? [Application of ESG in agribusiness – what is important?]. Retrieved from <https://business.dia.gov.ua/esg-what-important>
5. Kuzmenko, O. B. (2012). Otsinka ryzykiv zemlekorystuvannya ahrarykh pidpriemstv [Risk assessment of land use of agricultural enterprises]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*, 84, 318–322.
6. Lastivka, yaka robyt vesnu. Yak prohrama «Meteozakhyst» vid kompanii «Synhenta» povertaie vpevnenist ahraryiam [The swallow that makes spring. How the «Meteozakhyst» program from the «Syngenta» company restores confidence to farmers] (2019). Retrieved from <https://landlord.ua/special-projects/iak-prohrama-meteozakhyst-povertaie-vpevnenist-ahraryiam/>
7. Martynova, L. V. (2018). Kompleksna otsinka ryzykiv hospodarskoi diialnosti pidpriemstv zernoproduktovoho pidkompleksu APK [A comprehensive assessment of the risks of the economic activity of enterprises of the grain product sub-complex of the agro-industrial complex]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 18, 2, 79–85.
8. Melnychuk, O. O. (2021). Metodychni pidkhody do otsinky finansovykh ryzykiv ahrarynoho sektoru [Methodical approaches to the assessment of financial risks in the agricultural sector]. *Ekonomika APK*, 28, 9, 102–112.
9. Otsinka ryzykiv pohodnykh yavishch ye vazhlyvoiu dlia zapobihannya vtrat u silskomu hospodarstvi, – Topchii [Risk assessment of weather phenomena is important for preventing losses in agriculture, – Topchii]. (2019). Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Ofitsiinyi sait. Retrieved from <https://minagro.gov.ua/news/ocinka-rizykiv-pogodnih-yavishch-ye-vazhlyvyyu-dlya-zapobigannya-vtrat-u-silskomu-gospodarstvi-topchii>
10. Petrova, O. O. (2013). Chynnyky vynyknennia ryzykiv silskohospodarskoho vyrobnytstva [Risk factors of agricultural production]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*, 83, 336–342.
11. Plotnikova, M., Sobol, A. (2020). Metodychni pidkhody do otsinky ryzykiv v ahrobiznesi [Methodical approaches to risk assessment in agribusiness]. Retrieved from <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/17362/1/Plotnikova%20103-105.pdf>
12. Rudych, O. O. (2017). Teoretyko-metodychni pidkhody do otsinky ryzykiv silskohospodarskoho pidpriemstva [Theoretical and methodological approaches to risk assessment of an agricultural enterprise]. *Ahrosvit*, 23, 39–44.
13. Rusak, O. P., Palamarchuk, T. M. (2017). Identyfikatsiia ryzykiv v umovakh zabezpechennia staloho rozvytku ahrarykh pidpriemstv [Identification of risks in terms of ensuring the sustainable development of agricultural enterprises]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 12, 2, 103–106.
14. aranets, K., Zimenko, S., Krasniuk, O. (2023). Vriatuvaty ahraryku. Shchob v ukrainskyi ahrobiznes rynyly investory, neobkhdno stvorivaty natsionalnyi kryterii staloho ahrovyrobnytstva. Chotyry kroky do tsho vid eksper-tiv EY v Ukraini. Retrieved from <https://forbes.ua/money/chomu-ukraini-neobkhdniy-kriteriy-stalogo-agrovirobnitstva-06092023-15842>

15. Tarel'nyk, N. V. (2015). Otsinka ryzykiv u strukturi ryzyk-menedzhmentu strakhovykh kompanii ahrarnoi sfery [Assessment of risks in the structure of risk management of insurance companies in the agricultural sector]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, 11, 4, 71–74.
16. Tretiak, R. (2021). Yak otsinyty ryzyky ahrobiznesu: ahrokhimichniy pasport [How to assess agribusiness risks: an agrochemical passport]. Retrieved from <https://ecolog-ua.com/news/yak-ocinyty-ryzyky-agrobiznesu-agrohimichnyy-pasport>
17. Shcho take ESG-pryntsyipy i chomu kompaniiam vazhlyvo yikh dotrymuvatysia [What are ESG principles and why it is important for companies to follow them]. (2022). Retrieved from <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-esg-prynczyipy-i-chomu-kompaniyam-vazhlyvo-yih-dotrymuvatysya/>